

Лексикални и граматически okazaионализми в романите от поредицата “BG КРЪСТНИКА” на Георги Стоев

Мария Томова

The report is an attempt for short classification of the unusual use of lexical and grammar language items seen in the series “BG Godfather” by Georgi Stoev.

Key words: jargon, argot.

ВЪВЕДЕНИЕ

Произведенията на съвременните български писатели изобилстват с думи и форми, които носят необичайна, неочаквана, okazaионална (от лат. *occasio* “случай”) употреба. По-долу ще представим опит за кратка класификация на okazaионализмите, наблюдавани в творбите на нашумелия напоследък автор Г. Стоев. От гледна точка на словообразуването им можем да обособим okazaионализмите в 6 групи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Лексеми от книжовния български език, употребени с ново значение, препащащо към тайните професионални говори

Под термина “арго”(фр. *argot* – жаргон) разбираме социална разновидност на речта, създадена изкуствено с цел да направи речта неразбрана за околните.

ВЪРШАЧ

- Защото Бай Миле му е ВЪРШАЧЪТ, а ти си му връзката с властта.

Справката в “Речник на българския език”, том II, БАН, С., 1972 показва, че: глаголят ВЪРШЕЯ, чиято основа е мотивираща за съществителното **вършач**, означава “Отделям (обикновено с машина) зърното от класовете на житни растения”. Например: *Божан вършееше и сипваше житото в хамбара си с една трескава алчност.* Елин Пелин, Съч. III, 68.; *Самотни жетвари се трепеха, пречупили кръст. Жънеха само на ръка с паламарки и сърп.*

Съществителното **ВЪРШАЧ** означава човек, който вършее. Например: *Наредихме всичко, завързах въже на строежа, впрегнах кравата и юнеца, отчупих вършина от дървеника и се провикнах като другите вършачи: - Хайде, Лисо, ейс Бичага...* Кр. Григоров, ОУН, 48.

В разговорната реч глаголят **ВЪРШЕЯ** участва в образуването на устойчивото словосъчетание *вършея тръни на главата*, което се използва в преносен смисъл и означава “тормозя, измъчвам някого с непрекъснати натяквания, укори, кавги”. Например: *Най-много ме е яд мене на наш Теня, гдето стана причина градът ни да се обяви за курортен. Аз наш Теня има да му вършея тръне на голата му глава, ама де да видим.* Чудомир, Избр. Пр., 206-207.

В разглежданите текстове лексемата ВЪРШАЧ носи значение, което се доближава до семантиката на фразеологизма “вършея тръни на главата на някого”. Контекстът, в който е употребена недвусмислено показва, че **вършач** означава “човек, който тормози, измъчва или убива някого”.

БУШОНИ СМЕ

Поли се е прицелил в Маджо, аз и Бай Миле сме бушони.

Според “Енциклопедичен речник на чуждите думи в българския език”, С. 96 г. думата БУШОН (фр.) ост. означава “съединителна тапа на електромер, електрически предпазител”.

От контекста се подразбира, че двамата участници в диалога “аз и Бай Миле” ще са първите хора, които могат да бъдат засегнати при евентуален опит за

убийство на Маджо. Видимо е, че при изковаване на новото значение на думата **бушон** се запазва връзката с лексикалното значение, като въз основа на функцията на обекта, когото думата назовава, се изгражда арготичното значение

СЕРВИТЬОРКИТЕ

- Парите. Офертата на Пехливанов е двеста хиляди за Параноика и сто за Дебелия. Ако ми ги осигуриш двамата на една маса, ще делим, естествено, като приспадне разходите по „сервитьорките, които ще ги обслужват” – намигна ми Женята.

Контекстът подсказва, че под **сервитьорките** се имат предвид хората, които ще извършат убийствата. При оказионалната(необичайна) употреба на лексемата **сервитьорките** имаме десемантизиране на основното значение и внасяне на нова напълно неочаквана семантика.

ТРЪБАТА

- Ок, тъкмо ще ми помогне за тръбата – веднага се съгласих аз.

Под тръба в случая се разбира гранатомет. Анализът показва, че е налице семантична аналогия на лексемата **тръба** с книжовната дума, чието речниково значение е “кухо продълговато тяло с кръгло сечение”.

ЛИМОНИ

Не обръщай внимание на Лимоните, приятелю! – така Илиев наричаше сикаджиите.

Лексемата **лимон** в случая функционира като перифраза на неологизма **сикаджи**. Самата думата **сикаджия** е образувана с турската наставка – *джия*, служеща за изковаването на названия според професията на лицето и в случая означава “служител в охранителна служба с име СИК”. Оказионалната употреба на лексемата лимон е мотивирана от двойствената природа на споменатата служба и от недотам ясната обществена роля на нейните служители. Семантичната връзка с лексикалното значение на съществителното **лимони** напълно се прекъсва, за да се внесе новото значение “сикаджия”

ПОДВОДНИЦА

– Пехливанов, чийто гръб пазя и заради когото съм в тази ситуация, ми пробута подводница – проплака Женята.

Има се предвид, че Пехливанов е внедрил човек, който ще му доноси чичи. Книжовното значение на думата **подводница** е “подводен военен кораб” (Съвременен тълковен речник на българския език, Елипс, В. Т., 94 г.). При изковаване на новото значение на лексемата **подводница** е установено сходство по функцията на обекта. Срв.: **подводница** – кораб, който е приспособен да се движи и да действа под повърхността на водата; подводен плавателен съд, който се крие под водата; наблюдава тайно какво става на повърхността и **подводница** – човек, който прикрива самоличността си, за да може да наблюдава и черпи информация.

За разлика от типичното арго, аргото в романите от поредицата изцяло се основава на книжовната лексика, употребена със закодирано значение. Изразите са десемантизирани от гледна точка на типичното речниково значение. Например:

Та като сложиш покрива - казваше той, - по стар български обичай трябва да забиеш отгоре знамето!” - Стана ми ясно, че Маджо говореше за гроб, капак на ковчег и кръст. – Ти нали няма да забравиш да забиеш знамето? - хвърли изпитателен поглед към мен. - Защото ако забравиш, ще приема, че сградата не е завършена и ще трябва да анулирам сделката. Тогава, освен че няма да си получиш парите, ще трябва да ми върнеш капарото...

- Нямам сметка да не забия знамето - отговорих с неприкрита досада аз. - Ако не го направя, камарата на строителите ще ми отнеме лиценза - намигнах му закачливо.

В цитирания откъс думата **покрив** е натоварена със семантиката на ковчег, **знамето** е кръст, който се полага върху всеки християнски гроб, а **камарата на строителите** са хората, които възлагат поръчката за убийството.

2. Жаргонни неологизми

ИЗВЪРТЯ

– Абсолютно никой? – Попи не усети подвеждащия ми въпрос, беше налупал въдицата...

Кръвта нахлу в главата ми, бях сигурен, че извъртях Попи.

Глаголът **ИЗВЪРТЯ** в текста е използван в смисъл “излъгах го”. Справката в “Речник на българския език”, том VI, БАН, С., 1972 показва, че основното значение на глагола извъртя е “пробивам, издълбавам, като въртя”. *И наистина за съвсем кратко време Павел беше подготвил всичко за взривяване: бе извъртял с бормашината всичкото количество дупки, бе заредил с взрив, фитилът висеше и трябваше да поднесе само пламъчето на запалката си...* Ив. Мартинов, М, 94. В разговорната реч се използва и с преносно значение – “отклонявам да отговоря определено, точно и ясно, да кажа истината за нещо, да дам обяснение, обикновено с цел да скрия нещо; завъртявам, усуквам, шикалкавя”. В цитирания откъс глаголът е употребен с преносното значение “излъгах”.

ИЗДЪРВИ

- *Ти защо не му се издърви – разсмях се.*
- *Да не съм луд! Стоил е много отмъстителен, като нищо ще изпрати някой да ме гръмне.*

Семантичната стойност, която е заложена в текста носи смисъл на “противопоставям се”. Синоним на аргото издърви е аргото **изперчи**. Лексемата е образувана по аналогия на просторечната дума **надърви**, но с променена семантика.

3. Авторски неологизми

Глаголът **ОСВИТКАМ** се среща с две употреби:

Ако бях осветкал оная вечер Бай Миле... Сега всичко щеше да е наред” или “Твърде вероятно бе той да е осветкал Кузо Дългия.”

Според контекста новоизкованата дума **освиткам** се използва със значение “убивам”.

4. Лексеми, образувани от корена на книжовна дума и официално употребен афикс

КРАДЧЕ

Един мой съученик сега е много обратно крадче.

Вместо съществителното име **крадец** е употребена лексемата **крадче**, която носи умалително значение на съществителното. В книжовния български език съществува потенциална възможност за създаването на думата крадче чрез добавянето на суфикса –че, образуващ умалителни съществителни имена, към корена **крад-**. Чрез употребата си в романа лексемата получава реалност в езика.

5. Полисемантични думи във функция на арго

Например: **ВЪРТИШ ХУБАВИ МАРКИ**

В моя свят истерията по марковите коли беше голяма и не въртиш ли хубави марки, често ти вреди на изградения имидж.

Глаголът **ВЪРТЯ** в българския език е многозначен. Едно от значенията е “правя някой да се движи, да върви насам-натам в определено място по мое желание, по моя воля”. Например: *Любопитни овчарчета и воловарчета въртяха добитъка си край тресавището и от време на време отскачаха до сергиите да си купят по нещо.* Г. Караславов, СИ, 69 (Речник на българския език, т. II, БАН, С.).

В текста глаголът **въртя** е използван със значение “карам кола”.

МАРКА – думата е чуждица (от немски език). В “Енциклопедичния речник на чуждите думи в българския език” са посочени следните значения: 1. Знак, белег;

хартиен знак (пощенска марка) 2. Отличителен белег на стоките на една търговска къща и т.н.

В текста лексемата марка е употребена с второто значение – “отличителен белег”. Но в случая “Искам само да се уверя, че не ме въртите”, глаголът е използван с друга семантична стойност – **разигравате**. Следователно думите могат да бъдат полисемантични дори и във функцията на арго.

6. Устойчиви словосъчетания и жаргонни думи, които се използват със същото си значение и в разговорната реч

ВЯРНО КУЧЕ

- Нали знаеш, че Костов ще изрови държава, за да разбере кой е убил вярното му куче.

Словосъчетанието е широко разпространено в разговорната реч със значението “доверен човек”. И в текста, и в разговорната лексика значението съвпада.

Друг пример, който спада към тази група е **ДУШЕГУБКА**:

Полицайте веднага арестували Жоро и майка му го видяла още същата вечер как го натикват в душегубката с белезници на китките.

В миналото под **душегубка** са разбирали полицейската кола, представляваща газова камера, в която фашистите са избивали хора, задушавайки ги с газ. В разглеждания текст душегубка означава полицейска кола, която представлява заплаха за хората от подземния свят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеното проучване установи наличието на ocasionална, необичайна употреба на някои лексикални и граматични езикови средства в романите от поредицата “ВГ КРЪСТНИКА” на Г. Стоев, чрез която се създават авторски неологизми, правят се препратки към тайни професионални говори или се десемантизират книжовни речникови значения, в които се влага нова семантика.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Стоев, Г. ВГ Кръстика, кн.1, 2, 3, С. 2007 г.
- [2] Бояджиов, Т. Българска лексикология, С., 1986 г.
- [3] Речник на българския език, БАН, С., 1972 г.
- [4] Съвременен тълковен речник, Елипс, В.Т., 1994 г.
- [5] Речник на чуждите думи, БАН, С., 1982 г.

За контакти:

Мария Томова, Русенски университет „Ангел Кънчев, Филиал-Силистра, 086 821 521, E-mail: tomova_maria@abv.bg

Докладът е рецензиран.